

УДК 332.133:339.3

*Тебенко В.М. к.е.н, доцент,
tebenko1973@gmail.com
Завадських Г.М. к.е.н, доцент,
hannaz2208@gmail.com*

Таврійський державний агротехнологічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

***Анотація.** У статті досліджено проблеми та основні тенденції розвитку роздрібною торгівлі Запорізької області. Наведені ознаки та показники роздрібною торгівлі. Проаналізовано роздрібний товарооборот підприємств області за останні 5 років та визначена його структура. Визначена структура продажу товарів за усіма каналами реалізації, індекси фізичного обсягу роздрібною товарообороту. Визначенні основні дисбаланси розвитку роздрібною торгівлі регіону.*

***Ключові слова:** внутрішній ринок, торгівля, товарооборот, роздрібний товарооборот, індекси, дисбаланси розвитку.*

JEL Code Classification: R11, R19

*Tebenko V. M.
PhD, Associate Professor, Tavria State Agrotechnological University,
tebenko1973@gmail.com
Zavadskih H. M.
PhD, Associate Professor, Tavria State Agrotechnological University,
hannaz2208@gmail.com*

ISSUES AND TRENDS RETAIL IN ZAPOROZHYYE REGION

***Abstract.** In the formation of the economic potential of the state and ensure effective functioning of the circulation of consumer goods major role allocating of domestic trade. The development of the internal market depends on the saturation of goods and competition between producers, retail chains, which promotes the production of new products, accelerate the exchange of goods and entering foreign markets.*

In the rating of Ukraine in regions contribution to the overall retail trade turnover of enterprises on average over the last 5 years Zaporizhzhya region is in 8th place with a specific weight of 4.18% turnover structure The structure of retail trade turnover the largest share (over 93%) is a retail turnover in city settlements.

Retail turnover of companies in the region increased by 9,085.67 mln., Or 69.5%. Including turnover of food products increased by 2.1 times, non-food products by 42.7%. In the total retail trade turnover in 2015. more than half the volume (52.6%) accounted for turnover from sales of non-food products and 47.4% - in the turnover of food increasing trend in the structure of retail trade turnover the share of food characterizes the negative situation of the consumer market. This growth demonstrates the aggravation of the crisis, decline in purchasing power, which is directly linked to the general rate increase (decrease) in economic performance of the country and the region. The structure of retail trade turnover of enterprises during the study period increased the share of food in total from 37.5 to 47.4%, while the proportion of non-food products in the structure decreased from 62.5 to 52.6%.

Thus, in recent years in Ukraine have been positive changes in the development of logistics trade, are introduced advanced trading technology, are retail trade enterprises in terms of culture of customer service meet European standards and national retailers that carry merchandise one brand, adhere to a common business strategy. During the economic crisis drastically changing the ratio sale of food and nonfood products upward first, the structure of both food and non-food products changed towards essentials.

***Key words:** internal market, trade turnover, retail turnover, indices, imbalances in development.*

Постановка проблеми. Роздрібна торгівля – це одна з форм господарсько-торговельної діяльності суб'єктів

господарювання, яку вони здійснюють, та одночасно це форма організації товарного ринку. Вона є невід'ємною складовою

внутрішньої торгівлі.

Роздрібна торгівля задовольняє потреби, що виникають у споживачів, та забезпечує безперервність процесу суспільного відтворення. Сучасний стан роздрібною торгівлі характеризується ускладненням відносин із постачальниками, скороченням обсягу споживання та придбанням більш дешевих товарів унаслідок знецінення грошей і зростання цін на товари та послуги [1, с.35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сучасного стану і розвитку роздрібною торгівлі як важливої складової економіки присвячені дослідження багатьох провідних учених, таких як, О.М. Азарян, В.Г. Бодрова, Н.І. Верхоглядова, Н.О. Голошубова, Л.О. Омелянович, А.А. Мазаракі, Л. Г. Саркісян, І.В. Сороки, В. О. Соболева, Р.С. Шостак, О.О. Шубіна, Л.В. Фролової й ін. У роботах науковців висвітлюються проблеми, тенденції та перспективи розвитку роздрібною торгівлі в умовах сьогодення, розглядаються різні методичні підходи до регулювання споживчого ринку. Виходячи з виключного значення роздрібною торгівлі в суспільстві, стає необхідним проведення дослідження цієї галузі на регіональному рівні, виявлення характерних рис і тенденцій розвитку, проведення оцінок та розробки висновків. У сучасних економічних умовах, питання подальшого розвитку споживчого ринку потребують більш детального дослідження.

Формулювання цілей статті. Головною метою статті є висвітлення основних проблем та сучасних тенденцій розвитку роздрібною торгівлі у Запорізькій області.

Виклад основного матеріалу. Під роздрібною торгівлею розуміють підприємницьку діяльність з продажу товарів та послуг на підставі усного або письмового договору купівлі-продажу безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків [2, с.187].

Для роздрібною торгівлі характерні такі

ознаки:

- вона є самостійною, ініціативною діяльністю, здійснюваною на власний ризик юридичними особами та громадянами з метою одержання прибутку;

- головним змістом торговельної діяльності є продаж товарів, при цьому можуть виконуватися супутні роботи й надаватися різноманітні послуги;

- товари реалізуються безпосередньо громадянам або іншим кінцевим споживачам для особистого некомерційного використання;

- товари реалізуються за готівку або іншими, прирівняними до неї платіжними засобами (кредитні картки банків, перерахування з рахунків вкладників банків тощо);

- у роздрібною торгівлі можуть продавати лише товари певного асортименту (продовольчі та непродовольчі товари, горілчані та тютюнові вироби, лікарські засоби та вироби медичного призначення та інші товари). Цей асортимент є вужчим, ніж в оптовій торгівлі, але набагато ширшим, ніж у сфері громадського харчування;

- для роздрібною торгівлі важливою є наявність торгового місця. Під торговим місцем розуміють відокремлене, спеціально обладнане місце для здійснення роздрібною продажу товарів з обов'язковим дотриманням чинних правил торговельного обслуговування населення та порядку розрахунків із покупцями;

- роздрібна торгівля обґрунтована і регламентована законодавчими та нормативно-правовими актами.

Торгівля інформує і доставляє до місць реалізації нові товари, виробництво яких тільки починається, які для споживача є ще невідомими або незвичними. Таким чином, розвиток торгівлі, будучи обумовленим рівнем і темпами розвитку виробництва товарів, у свою чергу, впливає на промисловість, сільське господарство, з одного боку, і на споживання людей, з іншого. Торгівля, як галузь народного господарства, здійснює просування товарів від виробника до споживача і виконує операції, пов'язані з

продовженням процесу виробництва у сфері обігу.

Як одна з галузей народного господарства, торгівля характеризується низкою економічних показників, це: величина товарообороту (роздрібного, оптового); кількість підприємств роздрібною та оптовою мережі; чисельність зайнятих працівників; рівень продуктивності праці; середня заробітна плата; рівень витрат обороту; рівень рентабельності [3, с.22].

До обороту роздрібною торгівлі включено роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), які здійснюють діяльність у роздрібній торгівлі, а також визначені обсяги продажу споживчих товарів через торговельну мережу, яка належить фізичним особам-підприємцям, на ринках (на основі даних суцільного одноразового обстеження та адміністративних даних щодо мережі роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, що належить фізичним особам-підприємцям).

Роздрібний товарооборот підприємств

(юридичних осіб) визначається як обсяг продажу споживчих товарів населенню через роздрібну торговельну мережу всіма діючими підприємствами, а також промисловими, транспортними та іншими неторговельними підприємствами безпосередньо населенню через касу підприємства. Крім того, до роздрібного товарообороту включається продаж через торговельну мережу установам, організаціям і підприємствам продовольчих товарів для харчування обслуговуваних ними груп населення (у санаторіях, дитячих закладах, лікарнях).

За даними Державного комітету статистики України спостерігається тенденція до постійного зростання товарообороту роздрібною торгівлі. В 2015 році цей показник по Україні склав 487558,1 млрд. грн., що перевищує рівень 2011 року на 137498,9 млрд. грн., рівень попереднього року – на 49224,6 млрд. грн.

Структура продажу товарів за всіма каналами реалізації, оборот роздрібною торгівлі у Запорізькій області наведені на рисунку 1.

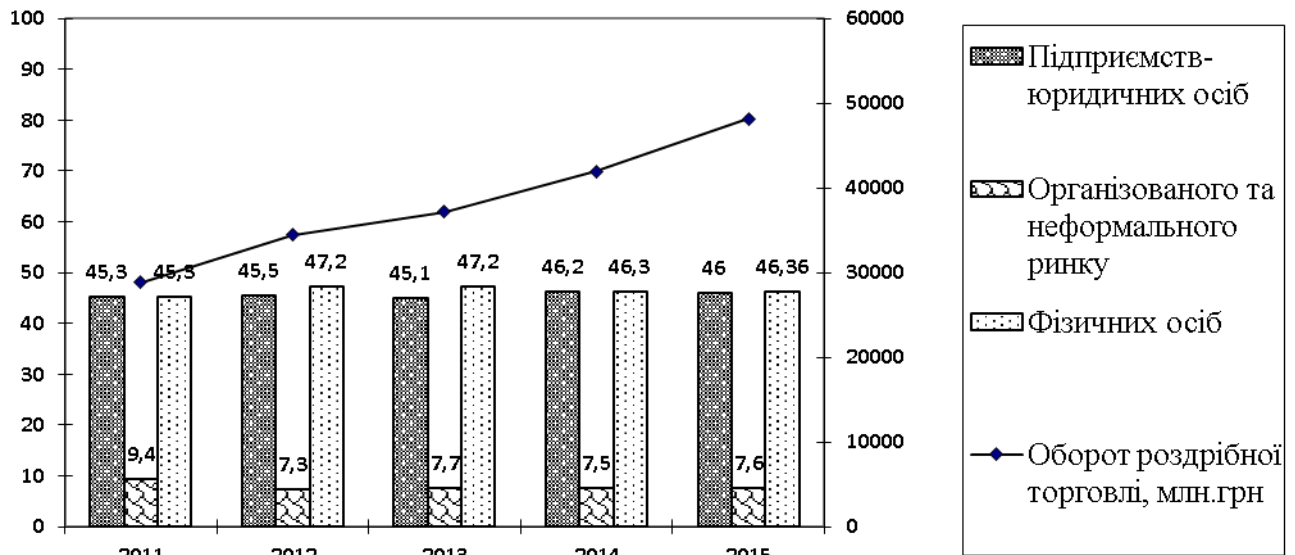

Рис. 1. Структура продажу товарів за всіма каналами реалізації та оборот роздрібною торгівлі у Запорізькій області [4, с.6].

Джерело: розрахунки авторів

Обсяг роздрібною товарообороту підприємств Запорізькій області в 2015 році склав 22161,5 млн. грн., що перевищило рівень 2011 р. на 8783,8 млн. грн., рівень попереднього року на 2485,8

млн. грн. Але, згідно з даними таблиці 1, в останні роки відбувається зменшення індексів фізичного обсягу роздрібною товарообороту у порівняльних цінах, як в цілому по Україні, так і по Запорізькій

області. Обсяг продажу продовольчих та непродовольчих товарів у торговій мережі Запорізькій області за цей період у

порівнянних цінах зменшився на 19,8% та на 22,1% і становив 10499,5 млн. грн. та 11662,0 млн. грн. відповідно.

Таблиця 1

Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту, у порівнянних цінах, %

	2005р.	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015р.
Україна	124,3	110,2	106,2	90,2	80,2
Продовольчих товарів	119	105,8	107,7	96,8	82,4
Непродовольчих товарів	128,0	112,9	105,3	85,9	78,7
Запорізька область	118,8	114,8	106,4	95,6	79
Продовольчих товарів	112,2	107,3	107,2	107,8	80,2
Непродовольчих товарів	122,7	120,1	105,8	86,2	77,9

Джерело: розрахунки авторів

Зменшення обсягу обороту роздрібною торгівлю відбулося по всіх територіях, найбільше скорочення – у Бердянському (на 34,2%), Розівському (на 28,4%), Гуляйпільському (на 27,4%) та Якимівському (на 27,1%) районах.

Абсолютне зниження обороту роздрібною торгівлю у розрахунку на одиницю населення відбулося по всіх територіях та склало у середньому по області 3812,7 грн. Значно скорочено обсяг обороту роздрібною торгівлю у розрахунку

на одиницю населення – у районах Куйбишевському (на 5827,9 грн.) та Якимівському (на 4002,9 грн.), а також у містах Запоріжжя (на 5677,4 грн.) та Мелітополь (на 4191,4 грн.). У рейтингу областей України по внеску до загального роздрібного товарообороту підприємств в середньому за останні 5 років Запорізька область знаходиться на 8 місці з питомою вагою у структурі товарообороту 4,18 % (рис. 2).

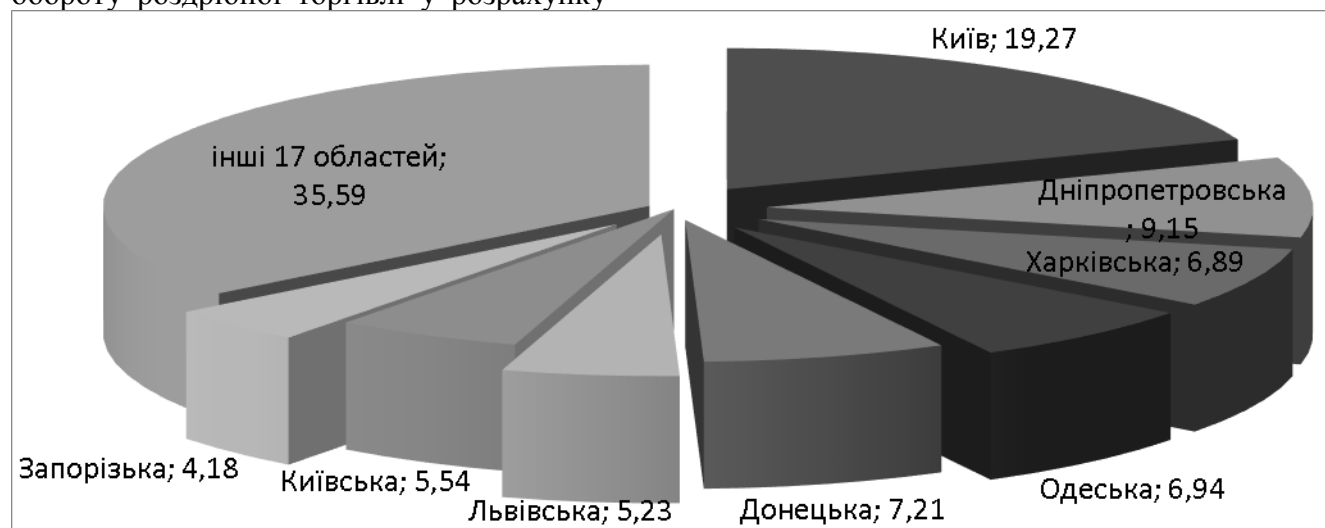

Рис. 2. Структура роздрібного товарообороту підприємств України в середньому за 11-15 рр.
Джерело: розрахунки авторів

У роздрібному товарообороті торговельної мережі обсяги продажу товарів вітчизняного виробництва за 2014 р. склали 13125,6 млн. грн., або 67,8%

загального товарообороту, у тому числі продовольчих – 87,5% і непродовольчих – 50,6%. Частка продажу товарів вітчизняного виробництва в загальному

обсязі товарообороту роздрібною мережею в цілому по області проти 2013 р. збільшилась на 0,5 п.п. У структурі продажу продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств частка продажу товарів, вироблених на території

України у 2015 р., становила 85,2%, частка вітчизняних непродовольчих товарів склала 39,3% від загального обсягу їх продажу [5].

Структуру роздрібного товарообороту підприємств області наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Роздрібний товарооборот підприємств у міських поселеннях та сільській місцевості

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Загальний обсяг роздрібного товарообороту торгової мережі, млн. грн.	13377,66	15994,88	17079,82	19675,73	22161,51
у т.ч. у міських поселеннях	12564,24	15095,18	16068,53	18625,06	21043,78
сільській місцевості	813,42	899,69	1011,29	1050,67	1117,74
Питома вага, %					
у т.ч. у міських поселеннях	93,92	94,38	94,08	94,66	94,96
сільській місцевості	6,08	5,62	5,92	5,34	5,04

Джерело: розрахунки авторів

Згідно з даними таблиці можна відмітити, що за досліджуваний період спостерігається тенденція до постійного зростання товарообороту роздрібною торгівлю підприємств. У структурі роздрібного товарообороту найбільша питома вага (більше 93%) належить роздрібному товарообороту у міських поселеннях. Питома вага товарообороту в сільській місцевості зменшилась з 6 до 5%. У розрахунку на 1 особу у містах роздрібний товарооборот збільшився на 6406,6 грн., у сільській місцевості – на

819,2 грн. у порівнянні з показниками 2011 року.

Обсяг роздрібного товарообороту підприємств області збільшився на 9085,67 млн. грн., або на 69,5%. У тому числі товарооборот продовольчих товарів збільшився в 2,1 рази, непродовольчих товарів – на 42,7%. У загальному обороті роздрібною торгівлю у 2015 р. більше половини обсягів (52,6%) припадало на товарооборот від продажу непродовольчих товарів і 47,4% – на товарооборот продовольчих товарів (рис. 3).

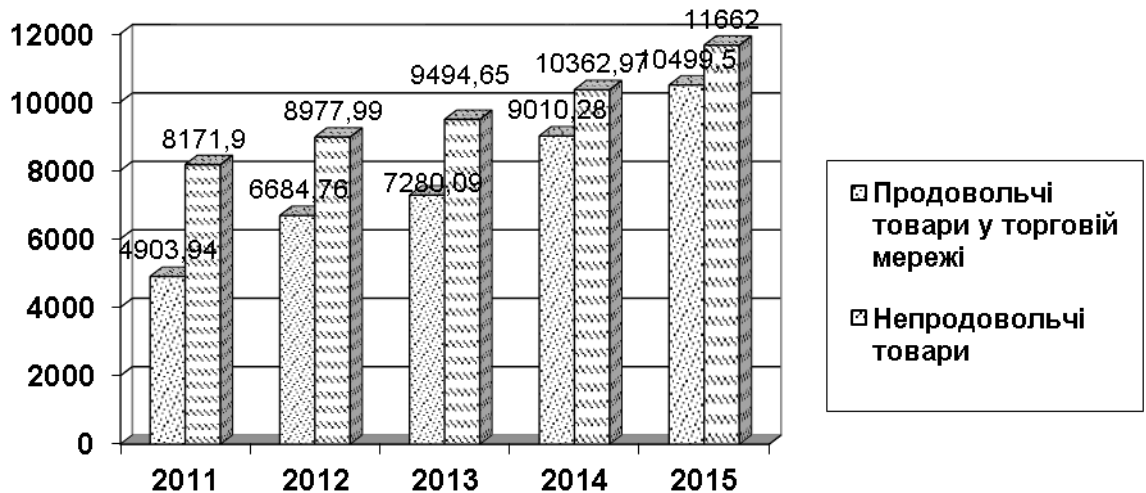

Рис. 3. Динаміка роздрібною торгівлю продовольчими та непродовольчими товарами в Запорізькій області [6], млн. грн.

Джерело: розрахунки авторів

Тенденція зростання питомої ваги продовольчих товарів у структурі роздрібного товарообороту характеризує негативний стан споживчого ринку (рис. 4). Це свідчить про загострення кризових явищ, зниження купівельної спроможності населення, яка безпосередньо пов'язана з загальними темпами зростання (зниження)

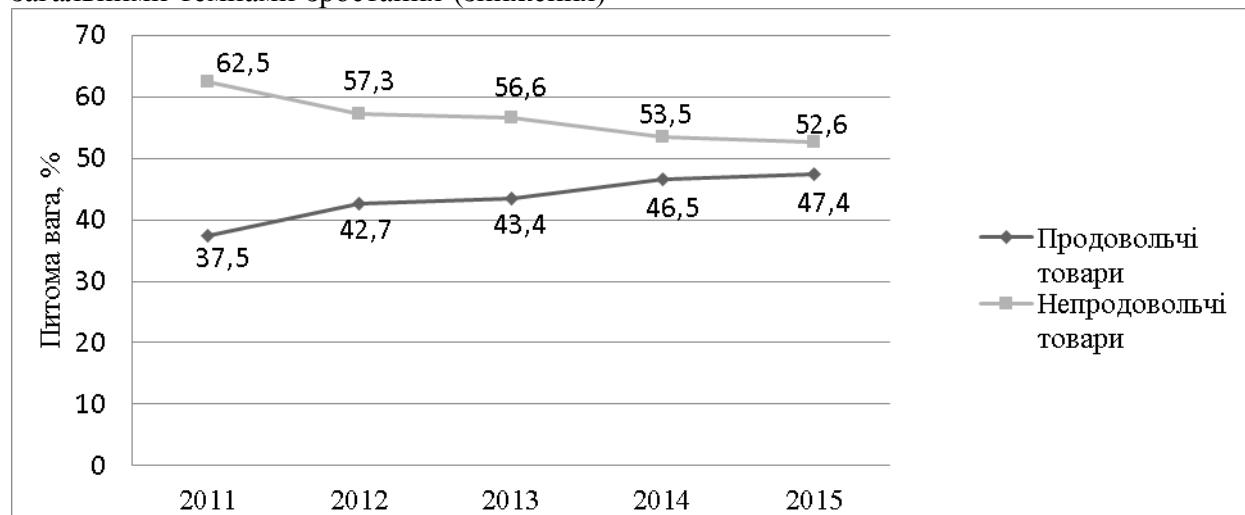

Рис. 4. Структура роздрібного товарообороту підприємств в області
Джерело: розрахунки авторів

У задоволенні потреб населення у споживчих товарах значне місце належить ринкам. На 1 січня 2016 р. в області діяло 66 суб'єктів господарювання (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), у яких на балансі налічувалось 85 ринків. Частка ринків, які належать фізичним особам-підприємцям, скоротилась на 0,5%. Проти 1 січня 2015 р. кількість ринків зменшилась на 3,4%. Основна частка, а саме 68 ринків, належить юридичним особам, 17 – підприємцям-фізичним особам (на 1 січня 2015 р. – 70 та 18 одиниць відповідно).

На початок 2016 р. в області діяв 71 ринок, що займався продажем сільгоспродуктів і продовольчих товарів, у тому числі 60 – універсальних, 5 – продовольчих та 6 ринків, які торгують лише сільськогосподарськими продуктами. Крім того, на території області діяли ринки

економічних показників країни і регіону.

У структурі роздрібного товарообороту підприємств за досліджуваний період з 37,5 до 47,4% зросла питома вага продовольчих товарів у загальному обсязі, у той же час питома вага непродовольчих товарів зменшилась з 62,5 до 52,6 %.

за спеціалізацією: з продажу запчастин та квіткові – по 4 одиниці, речові – 3, автомобільні – 2 та інші непродовольчі – 1(табл.3).

За місцем знаходження найбільша кількість ринків розташована у містах Запоріжжі – 32, Мелітополі – 13, Бердянську – 6, Василівському районі – 7.

Структура ринків за спеціалізацією протягом року дещо змінилась: зросла частка змішаних ринків з 69,3% до 70,6%, непродовольчих – з 15,9% до 16,5%, а частка продовольчих ринків зменшилась з 14,8% до 12,9%. При цьому торгова площа змішаних ринків за звітний період зменшилась на 0,6% та склала 75,2% від загальної торгової площі ринків, площа продовольчих ринків зменшилась на 0,4% (10,3%), непродовольчих – на 0,2% (14,5%) [7, с.6].

Таблиця 3

Ринки з продажу споживчих товарів за спеціалізацією, од. [7, с.8]

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Усі ринки	92	90	91	88	85
Сільськогосподарські	9	9	9	8	6
Інші продовольчі	5	5	5	5	5
Речові	4	4	3	3	3
Автомобільні	2	2	2	2	2
Квіткові	4	4	4	4	4
Універсальні	63	61	63	61	60
Інші непродовольчі	1	1	1	1	1
По продажу запчастин	4	4	4	4	4

Джерело: розрахунки авторів

Значною мірою діяльність ринків залежить від стану їх матеріально-технічної бази, а саме, наявності відповідних об'єктів, служб та обладнання. На території ринків області у 2015 р. діяло 576 магазинів з торговою площею 26,4 тис.м², порівняно з попереднім роком їх кількість не змінилась. а торгова площа зросла на 1,0%.

Аналіз матеріально-технічної бази ринків свідчить про недостатню забезпеченість ринкового господарства холодильним обладнанням. На 71 ринок, де здійснюється реалізація продовольчих та сільськогосподарських продуктів, припадало 53 одиниці холодильників з машинним охолодженням місткістю 290 т та 1845 одиниць – холодильного устаткування (прилавків, вітрин, камер, шаф). На 1 січня 2016 р. на ринках, на яких здійснюється продаж продуктів харчування, налічувалось 62 лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи.

Висновки. Слід зазначити, що за останні роки в Україні відбулися нерівномірні розміщення торговельних об'єктів у містах. Закриття діючих та

відкриття нових торговельних об'єктів відбувається стихійно. У багатьох населених пунктах значно скорочено мережу хлібних, овочевих, галантерейних магазинів, водночас надмірною є кількість аптек, магазинів з продажу ексклюзивного одягу, автотранспортних засобів, ювелірних виробів, а також розважальних закладів.

Зміни, які зараз відбуваються в розвитку роздрібного товарообороту України, створюють сприятливу кон'юнктуру для виробника та несприятливу для споживача. У період кризового стану економіки різко змінюється співвідношення реалізації продовольчих і непродовольчих товарів у бік збільшення перших, структура як продовольчих, так і непродовольчих товарів змінюється в бік предметів першої необхідності; збільшується частка товарів, які завжди можуть бути продані і перепродані іншим споживачам, тобто зберігаються замість грошей, зростання роздрібного товарообороту відбувається передусім під впливом зростання роздрібних цін.

Список літератури:

1. Алексеева Н.І. Сучасні проблеми та тенденції розвитку роздрібної торгівлі Донецької області / Н.І. Алексеева // ПолтНТУ: Економіка і регіон № 4 (41) – 2013. - с.35-41.
2. Савощенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посібник / Анатолій Семенович Савощенко. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Марцин В.С. Економіка торгівлі: Підручник. - 2-ге вид., випр. і доп. Затверджено МОН / С.В. Марцин - К., 2008. - 603 с.

4. Статистичний збірник «Роздрібна торгівля області в 2014 році» / За редакцією В.П. Голоवेशка / Головне управління статистики у Запорізькій області - Запоріжжя, 2015. - 59 с.
5. Обсяги обороту роздрібною торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Структура роздрібною товарообороту підприємств у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua
7. Статистичний збірник «Торгівля на ринках області 2011-2015» / За редакцією М. Шейко / Головне управління статистики у Запорізькій області - Запоріжжя, 2016. - 26 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Наявність і використання торгової мережі на ринках на 1 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua
10. Мережа роздрібною торгівлі на 1 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua

References

1. Aleksieieva, N.I. (2013) Cuchasni problemy ta tendentsii rozvytku rozdribnoi torhivli Donetskoï oblasti. *PolitNTU: Ekonomika i rehion*, № 4 (41), p. 35-41. [in Ukrainian]
2. Savoshchenko, A.S. (2005) *Infrastruktura tovarnoho rynku: Navch. Posibnyk*. K.: KNEU, 336 p. [in Ukrainian]
3. Martsyn, V.S. (2008) *Ekonomika torhivli: Pidruchnyk*. - 2-he vyd., vypr. i dop. Zatverdzheno MON. K., 603 p. [in Ukrainian]
4. Statystychnyi zbirnyk «Rozdribna torhivlia oblasti v 2014 rotsi» (2015) [Za redaktsiieiu V.P.Holoveshka]. *Holovne upravlinnia statys-tyky u Zaporizkii oblasti - Zaporizhzhia*, 59 p. [in Ukrainian]
5. Obsiah'y oborotu rozdribnoi torhivli [Online]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
6. Struktura rozdribnoho tovarooborotu pidpriemstv u 2015 rotsi [Online]. Retrieved from: www.zp.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
7. Statystychnyi zbirnyk «Torhivlia na ryinkakh oblasti 2011-2015» (2016) [Za redaktsiieiu M. Sheiko]. *Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti, Zaporizhzhia*, 26 p. [in Ukrainian]
8. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy u Zaporizkii oblasti [Online]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
9. Naiavnist i vykorystannia torhovoï merezhi na ryinkakh na 1 sichnia 2016 roku [Online]. Retrieved from: www.zp.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian]
10. Merezha rozdribnoi torhivli na 1 sichnia 2016 roku [Online]. Retrieved from: www.zp.ukrstat.gov.ua Oficijny'j sait Derzhavnoï sluzhby` staty`sty`ky` Ukrainy` u Zaporiz`kij oblasti [Online]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]